Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

U 32/2022 vp
UJ 9/2023 vp
15.5.23

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN LAUSUNTO EHDOTUKSESTA DIREKTIIVIKSI NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN JA LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUMISEKSI – VALTIONEUVOSTON TÄYDENTÄVÄ JATKOKIRJELMÄ

Yleistä

Rikosuhripäivystys (RIKU) pitää edelleen ehdotusta uudeksi rikoksen uhrien asemaa parantavaksi direktiiviksi hyvänä ja tärkeänä. Neuvotteluissa saavutettuja muutoksia on täydentävän jatkokirjelmän perusteella vaikea arvioida tarkasti. Olemmekin nostaneet esille lausunnossamme myös joitain aiemmassa lausunnossamme tärkeiksi katsomiamme asioita.

Yksi haaste direktiivin toteuttamisessa näyttäisi edelleenkin olevan se, että direktiivi toisi joiltain osin sen soveltamisalaan kuuluville uhreille paremmat oikeudet tiettyihin rikosprosessin vaiheisiin riippumatta esimerkiksi rikoksen vakavuudesta. Uhrien oikeuksien parantaminen ehdotetuilla tavoilla on hyvä asia, mutta sen toteuttamisessa tulisi varmistaa, että uudistukset ulotettaisiin myös muihin vastaavassa asemassa oleviin rikosuhreihin. Tämä voitaisiin toteuttaa EU:n uhridirektiivin (2019/29/EU) uudistamisen yhteydessä ja viimeistään kansallisessa toimeenpanossa.

On erittäin myönteistä, että direktiiviä on selkeytetty niin, että uhrien oikeuksia ja uhrien tukemista koskevia säännöksiä sovellettaisiin kaikkiin uhreihin riippumatta heidän sukupuolestaan. Kannatamme myös sitä, että direktiivi kattaisi sellaiset lapset, joille on aiheutunut haittaa, koska he ovat joutuneet todistamaan lähisuhdeväkivaltaa.

Rikosuhripäivystys ei linjauksensa mukaisesti ota kantaa rangaistussäänteyyn.

Lähisuhdeväkivaltaa todistavat lapset

Rikosuhripäivystys pitää erittäin hyvänä sitä, että lähisuhdeväkivaltaa todistavat lapset on sisällytettyy direktiivissä uhrin määritelmään. Tiedetään, että perheväkivallan todistaminen voi olla lapsille psyykkisesti yhtä haitallista kuin väkivallan kohdentuminen suoraan lapseen.

Ruotsissa on 1.7.2021 lähtien ollut voimassa ns. barnafridslagen, joka säätelee lähisuhdeväkivaltaa todistavien lasten asemaa rikosprosessissa. Ruotsissa näillä lapsilla on rikosprosessissa asianomistajan asema, minkä johdosta heillä on oikeus omaan oikeusavustajaan ja rikoksesta aiheutuviin korvauksiin. Poliisikuulustelu voidaan järjestää ilman huoltajan hyväksyntää. Ruotsin kokemukset ovat olleet pääosin myönteisiä, vaikka lain tulkinnassa on alkuvaiheessa ollut eroavaisuuksia tuomisistuimien välillä. On katsottu, että lakimuutoksen myötä näiden lasten asema on vahvistunut ja heidän kokemuksiinsa suhtaudutaan ylipäätään vakavemmin eri palveluissa.

Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointi erillissäännöksellä

Vaikka direktiiviin ei ole tulossa edellytystä säätää naisten ja tyttöjen sukuelinten kriminalisoinnista erillissäännöksellä, tulisi asiaa koskeva rikoslain muutos valmistella Suomessa tulevalla hallituskaudella. Järjestöt ovat laajasti ottaneet kantaa tyttöjen sukuelinten silpomisen selkeämmän kriminalisoinnin puolesta 7.3.2023 päivätyssä kannanotossa: ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2023/03/Kannanotto-tyttojen-sukuelinten-silpomisen-kriminalisoimiseksi.pdf

Rikoksesta ilmoittaminen (artikla 16)

Artiklan kohta 5 koskien kieltoa siirtää uhrin oleskelustatusta koskevia tietoja maahanmuuttoviranomaisille on poistettu. Rikosuhripäivystys on pitänyt tätä esityksen kohtaa tarpeellisena, koska monet uhrit, joiden oleskelulupa on riippuvainen perhesiteestä tai jotka oleskelevat Suomessa ns. paperittomina, pelkäävät ilmoittaa heihin kohdistuneista rikoksista poliisille maastapoistamistoimien käynnistämisen pelossa. Toivommekin, että Suomessa voitaisiin kansallisesti kehittää ns. palomuurijärjestelmä siten, että tieto rikosilmoituksesta ei automaattisesti siirry maahanmuuttoviranomaisille.

Suojelutarpeen arviointi (artiklat 18-19)

Pidämme edelleen erittäin tärkeänä sitä, että suojelutarpeen arvioinnin sisältö laajenee väkivallan riskin arvioimiseen.

Kuten olemme aiemmassa asiaa koskevassa valiokunnalle antamassamme lausunnossa (16.5.2022) todenneet, nykyinen uhridirektiivistä tuleva esitutkintalain 11 luvun 9 a §:ssä määritelty menettely on selvästi kapeampi ja itse suojelutoimet koskevat vain poliisikuulustelua ja oikeudenkäyntiä. Varsinaisen riskiarvioinnin puuttuminen hämärtää suojelutarpeen arvioinnin merkitystä, koska siitä puuttuu konkreettinen arviointi siitä, mitä riskejä rikoksentekijän tai epäillyn toimintaan liittyy suhteessa uhrin turvallisuuteen. Suora yhteys esimerkiksi lähestymiskiellon määräämiseen on tärkeää. Käytännössä Suomessa tulee myös vahvistaa ja yhdenmukaistaa lähisuhdeväkivallan uhreille tarkoitettua MARAK-riskinarviontia, jotta se oli yhdenvertaisesti käytössä kaikkialla maassa.

Direktiivin käytännön toteutukseen tulee varata tältä ja muilta osin riittävät taloudelliset resurssit ja varmistaa koulutustoimien kattavuus. Käytännössä on ollut nähtävissä, että esitutkintaviranomainen olisi tarvinnut EU:n uhridirektiivin voimaan tulon johdosta lisäresursseja.

Tukipalveluiden ohjaaminen (artikla 20)

Rikosuhripäivystys pitää myönteisenä sitä, että tukipalveluiden tarjoamista ja uhrin tietojen siirtämistä tukipalvelulle koskevaa artiklaa on muutettu niin, että tuen tarjoaminen ja tietojen siirtäminen voidaan tehdä uhrin suostumuksesta riippuvaiseksi.

Haluamme kuitenkin korostaa sitä, että uhrin tukipalveluun ohjaamista koskevaa sääntelyä ei käytännön toimeenpanossa tulisi ulottaa vain nyt käsittelyssä olevan direktiiviehdotuksen soveltamisalan mukaisiin uhreihin, koska ohjauksen tarve koskee paljon laajempaa joukkoa rikoksen uhreja. Eikä olisi käytännön prosessien osalta tarkoituksenmukaista luoda erilaisia ohjausjärjestelmiä eri ryhmille.

Erityistukipalvelut (artikla 27)

Täydentävässä jatkokirjelmässä todetaan, että säännökset tukipalveluista ja rikosten ennaltaehkäisystä ovat muuttuneet kokonaisuudessaan joustavammiksi ja kansallisen järjestelmän kanssa yhteensopivammiksi. Koska kirjelmä ei sisällä yksityiskohtaisempia tietoja, nostamme esille muutamia keskeisiä aiemmassa lausunnossamme (16.5.22) esille tuomiamme näkökohtia Rikosuhripäivystyksen tuottamien palveluiden näkökulmasta.

Rikosuhripäivystyksen palvelut ovat oikeusministeriön antaman julkisen palveluvelvoitteen mukaan uhridirektiivin 8 artiklan 1 kohdan ja 9 artiklan 1 kohdan mukaisia yleisiä uhrien tukipalveluita rikoksen uhreille ja heidän läheisilleen. RIKU tuottaa lisäksi STEA:n ja osittain oikeusministeriön rahoittamana erityistukipalvelua ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhreille.

Dierktiiviehdotuksen erityistukipalveluista todettiin komission alkuperäisen ehdotuksen johdantoosan 47-perustelukappaleessa, että direktiivin edellyttämät eristyistukipalvelut voidaan toteuttaa myös osana yleisiä tukipalveluita. Näin ollen yksi vaihtoehto näiden palveluiden toteuttamiseksi olisi Rikosuhripäivystyksen palveluvelvoitteen muuttaminen siten, että se kattaisi myös direktiivin edellyttämiä uusia palvelusisältöjä. RIKU on valmis kehittämään ja laajentamaan palveluitaan direktiivin edellytysten mukaisesti, mutta tämä tarkoittaisi käytännössä tarvetta resurssien vahvistamiseen.

Rikosuhripäivystyksen asiakkaista oli naisia viime vuonna 76 % ja tämä osuus on pysynyt vuosien varrella hyvin tasaisena. Lähisuhdeväkivalta on aina ollut kaikkein yleisin rikostyyppi RIKUn asiakaskunnassa muodostaen noin neljänneksen asiakkasta. Seuraavaksi suurin ryhmä ovat seksuaalirikosten uhrit. Näin ollen voi todeta, että RIKUn palvelut kohdentuvat käytännössä hyvin pitkälti nyt käsittelyssä olevan direktiiviehdotuksen soveltamisalan mukaisiin rikosuhreihin.

Kaiken kaikkiaan Rikosuhripäivystys pitää artiklassa esitettyjä parannuksia hyvinä ja tarpeellisina rikoksen uhrien kannalta. Palveluiden käytännön toteutuksessa on kuitenkin huomioitava se, ettei palveluita epätarkoituksenmukaisella tavalla rajattaisi vain tietyille uhriryhmille. Uhrien tukipalveluiden kokonaisvaltainen tarkastelu tulee tarpeen siinä vaiheessa, kun direktiivin täytäntöönpanoa valmistellaan kansallisesti. Tässä tarkastelussa tulee myös huomioida viranomaisten ohjausvelvoitteiden systemaattisen toimeenpanon varmistaminen.

Leena-Kaisa Åberg
toiminnanjohtaja
Rikosuhripäivystys